

VIRÁG GYULA

A döntő előtt és után: az 1954-es labdarúgó-világbajnokság sajtóvisszhangja Magyarországon

Az Aranycsapat az 1954-es svájci világbajnokságon – mint közismert – sorra verte ellenfeleit, köztük Nyugat-Németország válogatottját, ám a döntőben mégis kikapott – éppen az utóbbitól. Erről a történetről sokan és sokat írtak, s még többet beszéltek itthon is, külföldön is, hiszen „kínzó kérdés” volt, hogyan következhetett be az „elképzelhetetlen” azon az ominózus július 4-i döntőn.¹ Ebben a munkában a korabeli sajtó alapján bemutatom az 1954-es világbajnokság mérkőzéseinek magyarországi visszhangját – pontosabban azt ismertetem, miként ábrázolta a magyar sajtó az „ügyért” szurkoló lakosságot.²

A bajnokságot a híres-neves „Futbólia” korszakában rendezték, amikor Magyarországot külföldön talán jobban ismerték futballja, mint politikája miatt. Érthető is, hiszen a magyar válogatott, addig a világon egyedülálló módon, az olimpiai aranyérem megszerzése és olyan futballhatalmak, mint Anglia, Olaszország, Brazília és Uruguay legyőzése mellett négyéves veretlenséget harcolt ki. A szomorú 3:2-es eredményig úgy tűnt, hogy a magyar válogatott a favorit, és ennek megfelelően a győzelmekről, az azokat követő emelkedett otthoni hangulatról kimerítő módon írtak a lapok. Ki kell emelni Szepesi György személyét is, hiszen az ő szenvedélyes közvetítései révén szinte minden rádióhallgató a lelá-

¹ A magyar válogatott világbajnoki szereplésével foglalkozik többek között HERNÁDI Miklós (szerk.): *Aranycsapat*. Mafilm, Budapest, 1982; HOPPE László–HOPPE Pál: *A világbajnokságok története*. Sport, Budapest, 1966; SZEPESI György: *Búcsú a mikrofontól*. Paginarum Kiadó, Dabas, 1998; ZSOLT Róbert: *Labdarúgók, sportolók*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1978; uő: *Puskás Őcsi*. Szabad Tér Kiadó, Budapest, 1989.

² A munka során 16 lapot dolgoztam fel. Ezek a következők: *Bácskiskunmegyei Népiújság, Délmagyarország, Dunántúli Napló, Esti Budapest, Fejérmegyei Néplap, Győr-Sopronmegyei Hírlap, Komárommegyei Dolgozók Lapja, Magyar Nemzet, Néplap, Népsport, Népszava, Somogyi Néplap, Szabad Ifjúság, Szabad Nép, Szolnokmegyei Néplap és Zala*.

tókon érezhette magát – és mellesleg ő maga is írt tudósításokat a *Népszavába*.

A tudósításokból igen érdekes észrevételeket tehetünk – nem annyira a labdarúgósport helyzetére, a világbajnokságra, mint inkább magára a politikai környezetre és az akkori társadalomra. Hiszen a sport támogatása és népszerűsítése a Magyar Dolgozók Pártjának egyik alapvető programja volt: legitimációs és propagandacéllal igyekezett nagy tömegeket bevonni a sportba, amelyet a sajtóval és a rádióval együtt a politikai üzenetek közvetítésére használt. A sport, különösen a labdarúgás propagandaértékét ugyanis nem lehet kellően hangsúlyozni; a Szabad Nép-félőrak is hatékonyabbak voltak, ha közben a sport-, elsősorban a magyar sportsikereket is meg lehetett tárgyalni. Másrészt a sport a kommunista hatalom és a társadalmi-politikai berendezkedés dicsőségének hirdetése mellett politikai indulatok levezetésére is szolgált. Hiszen a győzelmeket követő hangulati leírásokban nem egyszer olyan hangok, utalások is szerepeltek, amelyeknek máskülönben aligha lett volna tere.

Az itt közölt tudósítások híven tükrözik a kor politikai irányvonalát, jól mutatják a jórészt direkt politikai sugallatokat. És bepillantást engednek abba a társadalomba, amely követte a mérkőzéseket és izgult a magyar válogatott sikeréért. Ugyanakkor meg kell jegyeznünk, hogy a tudósításoknak nem csak ez volt a céljuk, hanem a politikai igényeknek való megfelelés: például a szocialista közösségek és a közösségi élet népszerűsítése.

Előkészületek

Az 1904-es alapítású Nemzetközi Labdarúgó Szövetség, a FIFA 1928-ban határozta el, hogy két olimpia között minden negyedik évben világbajnoki tornákat rendez. Az elsőt 1930-ban Uruguayban tartották, majd Olaszország, Franciaország lett a viadalok helyszíne. Az 1950-es bajnokságra ismét Uruguayt választották, majd a FIFA vezetése úgy döntött, hogy az 1954-es világbajnokságot Európában rendezi. Több tényező is szólott amellett, hogy Svájc kapja meg a jogot: az ország semleges volt a második világháborúban, nem tartozott egyetlen katonai szövetséghez sem, kiegyensúlyozott gazdasággal rendelkezett, valamint – „mellékesen” – a FIFA központja Zürichben volt.

Az 1954-es világbajnokságra 36 ország nevezte be csapatát, de végül csak 16 válogatott mérkőzhetett meg Svájcban. A meccsek levezetésére 16 bírót, köztük a magyar Zsolt Istvánt kérték fel. 1954 júniusára

kialakultak a csoportok, és eldőlt: hol lesznek az első vb-mérkőzések (lásd a *táblázatot*).

I. csoport	II. csoport	III. csoport	IV. csoport
Brazília	Dél-Korea	Ausztria	Belgium
Franciaország	Magyarország	Csehszlovákia	Nagy-Britannia
Jugoszlávia	Nyugat-Németország	Skócia	Olaszország
Mexikó	Törökország	Uruguay	Svájc

A játék rendszere több kritikára is alkalmat adott. Az első fordulóban ugyanis az egyes csoportokban valamennyi csapat két meccset játszott, és az első kettő jutott tovább. Ha viszont két csapat egyforma pontot ért el, akkor csak abban az esetben kellett újra játszaniuk, ha a továbbjutás függött ettől. A második fordulóban a megmaradt nyolc csapat játszott tovább: két-két csapat az I. és a II., valamint a III. és a IV. csoportból. Ha a kilencven perc döntetlent eredményezett, akkor hosszabbítás következett, és ha ekkor is döntetlen volt az eredmény, a mérkőzést újra kellett játszani. A döntő mellett mérkőzést tartottak a harmadik helyért is.

Súlyos és a későbbiekben a magyar válogatott számára végzetes következményekkel járt az ekkoriban még bevett szabály, hogy a pályán a csere nem volt engedélyezve. Ez ellen ugyan Brazília, Uruguay, sőt Svájc is fellebbezést nyújtott be, hogy sérülés esetén legalább a kapust lehessen cserélni, de a FIFA ezt a keresetet elutasította.

A svájci világbajnokság a legnagyobb labdarúgóesemény volt abban az időben, és ennek megfelelően hatalmas érdeklődés kísérte. A hírek közvetítéséről mintegy 850 újságíró gondoskodott, köztük 214 svájci, 152 német, 95 olasz, 79 francia, 64 angol és 54 brazil és 7 magyar.³ Magyarországról Feleki László és Pálfi János (*Népsport*), Vető József (*Szabad Nép*), Lukács László (*Szabad Ifjúság*), Maros László (*Esti Budapest*), Máté György (*Magyar Nemzet*) és Szepesi György (*Népszava*) utazott ki (utóbbi egyben a Magyar Rádió tudósítója is volt). Számos fotóriporter is részt vett a hírszolgálatban, rájuk külön szabályok vonatkoztak: mintegy háromszáz svájci frankot kellett kaucióként letétbe helyezniük, nem használhattak vakut, a pálya vonalát csak 4 méterre közelíthették csak meg, és minden egyes elküldött fotóból másolatot kellett adniuk a rendezőbizottságnak, amely albumot készített belőlük.

³ A labdarúgó világbajnokság további hírei. *Népsport*, 1954. június 10.

A magyar válogatott felkészülése

A magyar válogatott számára az 1952-es olimpiai aranyérem megszerzése után a következő nagy megmérettetésnek, egyben a sikerek megkoronázásának a svájci világbajnokság ígérkezett. A két esemény közötti években az Aranycsapat 1953-ban Londonban 6:3-ra legyőzte Nagy-Britannia válogatottját, majd Egyiptomban – a turistanevezetességek meglátogatása és a különböző helyi klubcsapatok feletti könnyű győzelmek után – 3:0-ra verte az afrikai állam válogatottját. Ezt követően legyőzte Ausztriát (1:0), Angliát (7:1) és Luxemburgot (10:0), és magabiztosan utazhatott Svájcba.⁴

A világbajnokságon minden részt vevő nemzet huszonnégy labdarúgót jelölhetett a keretbe. Sebes Gusztáv szövetségi kapitány a következő játékosokkal töltötte be a posztokat. Kapus: Grosics (Budapesti Honvéd), Gellér (Budapesti Honvéd), Gulyás (Budapesti Honvéd); háttvéd: Buzánszky (Dorogi Bányász), Lóránt (Budapesti Honvéd), Lantos (Budapesti Vörös Lobogó), Kárpáti (Győri Vasas), Várhidi (Budapesti Dózsa); középpályás: Bozsik (Budapesti Honvéd), Zakariás (Budapesti Honvéd), Kovács (Budapesti Vörös Lobogó), Szojka (Salgótarjáni Bányász); csatár: Puskás (Budapesti Honvéd), Czibor (Budapesti Honvéd), Tóth J. (Csepeli Vasas), Budai (Budapesti Honvéd), Csordás (Budapesti Vasas), Hiddegkuti (Budapesti Vörös Lobogó), Palotás (Budapesti Vörös Lobogó), Kocsis (Budapesti Honvéd), Tóth M. (Budapesti Dózsa), Machos (Budapesti Honvéd). Sebes munkáját Mándi Gyula, Bukovi Márton és Kalocsay Géza edzők segítették.

A magyar válogatott hosszú vonatút után 1954. május 31-én érkezett Svájcba, ahol szállásuk a Solothurn városában lévő Hotel Krone lett. A 18 000 lakosú tipikus svájci városka kastéllyal, az Aar folyó festői látványával és jellegzetes magashegyi tájjal büszkélkedhetett. A szállás kiválasztása mégsem bizonyult a legszerencsésebbnek: a hotel előtt csobogó szökőkút szinte azt az érzést keltette, hogy mindig esik az eső, a közeli toronyóra harangja minden negyedórában ütött, reggel pedig szemeteskocsik verték fel a csendet.⁵

Az élelmezéssel kapcsolatban is volt néhány megjegyzésük a magyar labdarúgóknak:

„...Svájcban jobb órát csinálnak, mint pörköltet. Van már magyar szakácsunk is, de nyelvi nehézségek miatt a konyhában nem mindig a

⁴ SEBES Gusztáv: *A magyar labdarúgás*. Sport Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 1955.

⁵ Solothurni képeslap. *Népsport*, 1954. június 8.

magyar álláspont érvényesül. Svájcban beszélnek ugyanis a német nyelv legfelismerhetőbb változatát. [...] A szállodában természetesen sokféle nyelvet beszélnek. Németül, franciául, angolul s talán még magyarul is értenek. Csodálatos talán, de Puskás Öcsi az étkezésnél enyhe szemrehányással így szól az egyik kiszolgálónőnek:

– Kisanyám, miért nem hoztok kenyeret? – rövidesen nagy kosár kenyér jelenik meg az asztalon.”⁶

A magyar csapatot nagy szeretettel fogadták Svájcban és Puskásék jelenléte némileg fel is kavarta a kisváros életét: a magyar szállás előtt sok gyerek gyűlt össze, hogy autogramot kérjenek. Aztán a megszerzett kincset, a tanárok nem kevés bosszúságára, órán, a pad alatt is cserélgették egymás között. A *Népsport* nem kis malíciával tette hozzá, hogy lám, a svájci gyerekek pontosan ismerik a magyar válogatott tagjait, nem úgy, mint egyes brazil lapok, amelyek összetévesztik Budai II-t Tóth II-vel...⁷

Idővel kiderült, hogy a város szerencseszáma a 11, mivel 11 tere, hídjája, szökőkútja, temploma és ipartestülete van; a helybéliek nagyon remélték, hogy a magyar 11 is bevonul a városka történelmébe...

A magyar válogatott vb-mérkőzéseinek hazai fogadtatása

A svájci világbajnokságot a magyar részvétel miatt hatalmas érdeklődés övezte hazánkban is, ami a válogatott előrejutásával csak tovább nőtt. Mindezt táviratok tucatjai jelzik, amelyeket Solothurnba küldtek a magyar csapat biztatására, valamint sok kis történet arról, hogyan fogadták a magyar győzelmeket Magyarországon. Mutatja továbbá a hipnózis gyógyító hatásáról értekező cikk is. Szerzője ugyanis nem tudott elszakadni a vb-től. „Maga most Svájcban van, Zürichben és a válogatott csapatban játszik...” – szolt a példája.⁸

Az 1954. június 17-én Zürichben a Hardtrum-stadionban rendezett Magyarország–Korea mérkőzés előtti taktikai megbeszélésen a vezetők kifejtették, hogy Dél-Korea csapata ugyan nem képvisel jelentős erőt, de nem szabad lebecsülni, hiszen a magyar válogatott az 1924-es olimpiai mérkőzésen egy nem túl sokra tartott csapattól (az egyiptomitól) kapott ki 3:0-ra. Ilyen, nem várt vereség azonban ekkor nem ismétlődött meg: a végeredmény 9:0 lett. Az utolsó negyedórára a

⁶ Uo.

⁷ Uo.

⁸ Mi az igazság a hipnózisról? *Szabad Ifjúság*, 1954. június 16.

koreaiak már annyira elfáradtak, hogy közülük többen lefeküdtek a pályán pihenni.

A vb-eredményeink gyerekekre tett hatását nem kell külön ecsetelni. Szinte valamennyi futballozó gyerek az Aranycsapat tagjai közül választott példaképet, és a válogatott játékosok neve alatt játszották újra a mérkőzéseket. Az ideológia itt is jelentkezett, hiszen Bozsik helyére, aki képviselő is volt, csak az úttörővezető állhatott.

„– Te Lóránt leszel, mert magas vagy és szőke, én Öcsi leszek, mert kicsi vagyok. A legjobb fejelő lesz Kocsis, – így sorban osztályoznak minden játékost. Kettőben azonban nem tudnak megegyezni. Ki legyen Bozsik és Czibor? – Bozsik nem lehet akárki, – mondja az egyik –, mert Cucu képviselő. Addig vitatkoztak, míg az úttörő csapattanács elnöke lett a jobbfedezet. Czibornál is nagy volt a vita, hát az ki legyen, mert az igazi Czibor az »irtó« gyors. Az egyik kispajtásnak eszébe jutott, hogy a felpályáról fussanak versenyt és aki először ér a kapuhoz, az lesz Czibor. [...] Délkoreaiak azok, akik a válogatás közben megmaradtak.”⁹

A június 20-án Baselben a St. Jakob-stadionban rendezett Magyarország–Nyugat-Németország mérkőzést három dolog jellemezte: a magyar csapat döntő fölénye (Kocsis már a második percben gólt szerzett), a nagy iram (a németek nem adták fel a küzdelmet s gólokat is szereztek) és a durvaság (először Tóth II. sérült meg, majd Puskás, akinek kényszerű kimaradása hosszabb távon befolyásolta a magyar csapat sorsát).

Csapatunk már 5:1-re vezetett, amikor Posipal és Liebrich helyet cserélt, és Puskás új őrzője kétszer is lerúgta a magyar csatárt, harmadjára végzetesen: Puskásnak kifordult a bokája, el kellett hagynia a pályát. A szabályok értelmében a magyar csapat nem állíthatott be a sérült játékos helyére új embert, de ennek ellenére brillírozott. A túlzottan elnőző Ling bíró erélytelen játékvezetésével a németek durvaságát bátorította.

A fölényes győzelemre (8:3) tehát árnyékot vetett Puskás sérülése, ami nagy felháborodást keltett Magyarországon, s volt, ahol Liebrich tették a németek világháborús pusztításaival hozták összefüggésbe. Hasonló ez ahhoz – írta a *Néplap* –, mint amikor a háború utolsó hónapjaiban a visszavonuló németek felrobbantották a Duna gyönyörű hídjait.¹⁰ A német hátvédet hol Herosztratosznak, hol Hasfelmetsző Jacknek nevezték. Olyan is volt, aki az egyik újságban nyílt levelet írt hozzá, amelyben kérdőre vonta tettéért.¹¹

⁹ A magyar válogatott Pécs-Szabolcson. *Dunántúli Napló*, 1954. június 27.

¹⁰ Diadalmas négy év... *Néplap*, 1954. június 22.

¹¹ Levél Liebrichhez. *Népsport*, 1954. június 24.

Voltak, akikről a szomszédjuk sem gondolta, hogy érdeklődnek a futball iránt, ám a Puskás sérülése miatti aggodalom megmutatta, hogy együtt éreznek a csapattal:

„Török elvtárs agrónómus. Arcát vörösesbarnára cserzette sok nyár forrósága, sok hideg ősz szele. Azt hittem, a szőlőfajtákon és a buda-környéki őszibarackon kívül aligha érdeklí valami. Vasárnap délután azonban, kevéssel a bázeli közvetítés befejezése után, izgatottan rohant be a társasház ajtaján. Nem köszöntünk egymásnak, illetve így: »Nyolc-három, hallotta?« Aztán egyszerre elborult az arca, mint akinek valami ennél is fontosabb jutott az eszébe s halkán, fojtott hangon tette hozzá: »Hanem az disznóság, amit Puskással csináltak!« Álltunk egymással szemben, fél percig a folyosón. Szomszédom szemén láttam, nem durrkol kevésbé, mintha a saját kedves, hosszúranyúlt szőke Imre fia feküdnék betegen Bázalban. Aztán csak legyintett egy keserűt, mint aki nem talál szavakat a sportszerütlenség, a zöld gyepre méltatlan magatartás elítélésére és nehéz léptekkel felballagott a lépcsőn. És végig az úton, amerre jártam, a fogas-kerekűn, az autóbuszon Öcsiről beszéltek az emberek.»¹²

Az újságok ábrázolása alapján úgy tűnhetett, mintha az egész ország „megmozdult” volna. Magánszemélyek és intézmények, szervezetek, brigádok stb. táviratokat küldtek Solothurnba, és a magyar csapatnak szerencsét, Puskásnak jobbulást kívántak. Még a soproni német kisebbség is a magyar győzelemért szurkolt. Egy külhonba szakadt lelkes hazánkfia Franciaországból küldött fáslit a sérült csapatkapitánynak, míg mások azt üzenték, hogy kenje be a sérülés helyét tojássárgájával. Békéscsabáról azt javasolták, hogy Puskást tegyék repülőgépre, vigyék el Bekecszi bácsihoz, aki helyrerakja a csatár lábát.¹³ Kállai Ferenc semmi áldozatot sem sajnált barátjáért. „Drága Öcsikém – írta neki –, eltörném a két lábam, ha tudnám, hogy ettől a tiéd meggyógyul...”¹⁴

Az első két győzelem a „gyengébbik nem” képviselőit is magával ragadta. Voltak lányok, akik beálltak a fiúk közé játszani – a többiek nem túl nagy örömeire. „Ti nők, éppen olyan gyengék vagytok, mint Ling, az angol bíró!” – mondták a fiúk.¹⁵ Ki-ki a vérmérséklete szerint fejezte ki ragaszkodását a válogatott iránt. Mások a labdarúgók portréit teregették ki maguk előtt:

¹² A szomszédunk. *Népszava*, 1954. június 22.

¹³ VB-jegyzetek. *Népsport*, 1954. június 24.

¹⁴ Levelek a szerkesztőséghez. Uo.1954. június 25.

¹⁵ A magyar válogatott Pécs-Szabolcson. *Dunántúli Napló*, 1954. június 27.

„Az egyik barátnőm is arra fordítja a vasárnap délutánt, hogy a közvetítést hallgatja. De hogyan? Órákkal a mérkőzés előtt már izgul, közben odakészíti a rökamiéra a válogatott csapat fényképeit, hogy mindegyiket megcsókolja, akik gólt rúgnak. De nagyon igazságos. Múlt vasárnap a játékvezető nem adta meg Kocsis szabályos gólját. Nem hallotta mindjárt és leszurkolta az adósságát, de később visszavette. A mérkőzés végén mind a 11 magyar játékost megcsókolta, még Gulyásnak [a cserekapusnak] is juttatott belőle, mert gyorsan megjött a hírrel, hogy mi van Puskás lábával.”¹⁶

A sors szeszélye folytán Magyarország Braziliát kapta következő ellenfélnek. Ez a június 27-ei meccs ígérkezett a legnehezebbnek, és éppen ezért a legizgalmasabbnak is. Sokan – mindkét oldalon – sajnálkoztak ezen, mondván, hogy így nem lesz magyar–brazil döntő. A magyar válogatottnak viszont szembe kellett néznie azzal, hogy egyik legerősebb ellenfele ellen Puskás nélkül kell játszania. Ennek ellenére a magyar csapat hamar gólokat ért el (Hidegkuti a 4., Kocsis a 9. percben). A brazilok ugyan szépítettek, de egyre durvábban küzdöttek. A 90 perc és a 4:2-es végeredmény után következett a „berni csata” néven elhíresült összecsapás – az öltözőben: brazil játékosok üdítősuvegekkel és sportcipőkkel támadtak játékosainkra.

A mérkőzés előtt Magyarországon mindenütt az esélyeket latolgatták. Az egyik újságíró tanúja volt a strandkabinoknál folyó beszélgetésnek:

„– Hazafelé? – kérdezte a kabinos.

– Igen, délután dolgozom – hangzott a válasz.

– Jelszó? – hangzott az újabb kérdés.

Megleptő válasz következett:

– Magyarország – Brazília 5:2!

Kinyílt a szekrény s a kis fekete táblán szép kerekded betűkkel valóban ott fehérelt a felirat: Magyarország – Brazília 5:2.

– Nem jó a jelszó – mondotta a kabinos.

– Miért, ez az én szekrényem!

– No, nem is azért, mintha nem az öné lenne, de az eredmény miatt. Nem 5:2 lesz, hanem 4:1.

Mindkettő elnevette magát.

Bárcsak igazuk lenne... Vagy legalábbis az egyiknek...”¹⁷

A brazil válogatott ellen a gyerekek is többgólos magyar győzelmet jósoltak, és kézenfekvőnek látszó számításokkal igazolva próbálták megtippelni az eredményt.

¹⁶ Uo.

¹⁷ Jelszó. *Népsport*, 1954. június 24.

„– Magyarország – Brazília 6:1 – mondja az egyik kisfiú.
 – Honnan tudod? – kérdezik többen is.
 – Onnan, hogy ti nem tudtok számolni.
 – Mi? Hiszen te csak harmadikos vagy, mi meg a hatodikat most végeztük.

– Mégsem tudtok számolni, még összeadni és osztani sem. A magyarok 17 gólt rúgtak és hármat kaptak. A brazil meccs a harmadik lesz. Osszátok el a 17-et hárommal, megkapjátok, hogy 5.66. Fél gólt nem rúg a magyar csapat, ezért hatra kerekítünk. A kapott gólt osztjuk hárommal, az csak egy, ebből lesz a 6:1.”¹⁸

A Magyarország–Brazília mérkőzés közvetítése mindenkit megmozgott. A meccs idejére megszűnt a munka, a szerelem és minden más is. Debrecenben a következőképpen hallgatták a mérkőzést:

„A Központi kultúrotthonban, a Vasas országos asztalitenisz-verseynén a játékosok már nem is a kaucsuklabdát, hanem az órát nézik. Az Arany Bika előtt egy kerékpáros teljes erőből tapossa a pedált – hóna alatt rádió. Izgatottan felnéz a Nagytemplom órájára... 6 óra 10 perc múlva. A Szabadság-étteremből – most az egyszer – kifelé igyekeznek az emberek. Olyan a Vörös Hadsereg útja, mint egy megbolygatott hangyaboly... Mindenki siet valamerre. Kiürült az utca... 6 óra 2 perc múlva. »Labdarúgó világbajnokság Svájcban! Kedves hallgatóink, helyszíni közvetítést adunk a Magyarország–Brazília labdarúgó mérkőzés mindkét félidejéről. Beszél Szepesi György.«

Pillanatok alatt többszázan lepték el a tanácsháza előtti teret. Hívös rejtekhelyekről kerültek elő az emberek. A megindult Kossuth utcai vilamosról legráltak a katonák, civilek. Tóth József kőművessegéd már alig bír magával. »Egész héten nem tudtam aludni« – mondja. »Bár csak már kezdődne...« Felhangzik Szepesi György jól ismert, de most az egyszer különös izgalommal telített hangja. Ellis angol játékvezető sípja megszólal. Elindul a sárga futball-labda végzetes útjára.

De vajon kinek végzetes... 1:0... 2:0. A Vörös Hadsereg úti villamos peronjáról kihajolva egy szovjet tiszt elvtárs komoly arccal kérdi a tömegtől »szkolko«. Kettő, kiáltja feléje Prém Imre, az öntözési vállalat dolgozója. Önfeledten ölelkezik össze a magas szőke szovjet elvtárs katonacimborájával.

Játékvezető, játékvezető, Czibort megrúgták... »Üsd agyon, nagypapa« – kiállt fel a Szív utca 4. alatt Kiss Zsuzsika 4 éves kislány – »ne hagyj a magyarokat bántani!«

¹⁸ A magyar válogatott Pécs-Szabolcson. *Dunántúli Napló*, 1954. június 27.

»Még két perc van hátra... Kocsis fejel, gól, góóó!!! 4:2 Magyarország javára« – kiáltja önfeledten Szepesi a mikrofonba. Nagy kő esett le a szívükről.»¹⁹

Egy másik vidéki városban egy bizonyos Balogné egy étteremben leszte meg a feszült figyelemmel a rádióra tapadó közönséget:

„Kecskeméten, a Béke étterem asztalain frissen csapolt sör. A bekapcsolt hangszóró a »brazil–magyart« közvetíti. A rádió körül emberek ülnek. Az egyik öreg bácsi dugra tömött pipával áll és úgy látom, füst alig-alig jön, csak szívja, szívja, míg egyszer csak óriási kiáltás! Megszületett az első magyar gól!

A szomszéd mama néhány hónapos csöppsege a hirtelen zajra sírni kezd. Hiába, ő még nem érti! A sarokban ülő fiatal lány duzzogva húzogatja száját, mert a fiút most a forró »szeretlek«-nél is jobban érdekli a második gólunk, ami az első percekben már meg is születik. – Férjemet nézem. A homlokán már csillog az első veríték, mikor megkönnyebbülve sóhajt... és Grosics véd! A sör lassan fogy. Az ereje is elment már, de most semmi más nem fontos. – Hátam megett egy fiúcska oktatja papáját, hogyha Puskás játszott volna, akkor ő is »holtbiztosra menne, de így nagy a rizikó, oltári a drukkk«. Hátranézek. A fiú legfeljebb nyolc évet számol.

Szepesi elvtárs lélegzetet vesz, mikor a brazil 11-es után döbrent csend, itt az első brazil gól!... A férjem már törölközik. A rádió mellett álló fiatal hölgy az összes körmét lerágta izalmában... de Grosics újra védett. – Az egyik papa most veszi karjára leányát és szigorú megrovásban részesíti, mert terád is éppen most jött a kimehetnék, mikor... lerúgják Kocsist. – Most egy újabb csörrenés, de csak egy pohár. A szomszéd szellemeskedik: de jó, hogy a kapunak kapufája is van... Különben egyre több zsebkendő törli az izzadt homlokot. A lány már megvizsgáldott az elhanyagolás miatt, és már ő is együtt zúg a hallgatósággal a sok durva lerúgásért... mikor vége az első félidőnek, Magyarország–Brazília 2:1. Igen, nekem is szükségem van egy karilra. A II. félidő is Bozsik lerúgásával kezdődik. A hátsó mama nagyon ingerülten csap fiacskája hátára, aki az asztal alatt rúgott a testvérke lábába. – A kiszolgálás megáll, hiszen újabb rendelés nincs. Kigyúlt a villany. Az átforrósodott homlokok csillogni kezdenek. Hiába, a karil nem használ. Furcsák az emberek, ha izgulnak. Az öreg papa elfogultan ismételtet: milyen balszörönce, ha Puskás itt lönne! – Már én sem bírom tovább, befogom a fülem és csak azt látom, hogy újra felugrálnak az emberek és

¹⁹ Diadalmas négy év... *Néplap*, 1954. június 29.

végre itt a harmadik magyar gól! Aztán az egyik asszony alig bírja visszatartani a férjét, mikor halljuk, hogy a rendőrség a pályán van. Talán Bernben akar rendet csinálni. Na hiszen, mire odaérne! A második brazil gól után már csendes lesz a férjem: ezek a fiúk valóságos hősök. Tíz magyar fiú, aki lassan nyolccá olvad és mi mégis támadunk. Fiúk, értesetek meg, nekünk győznünk kell, még a maguktól megfélelkezett brazilokon is! Már csak tíz perc, Grosics, egy újabb köszönet! De hosszú ez a kilenc perc. Fiúk, ti érzitek és tudjátok, hogy az egész ország becsületéről van szó! Tovább, tovább ólomlábakon vánszorgó idő! A magyar fiúk akkor is győzni fognak, hiába húzod vissza percmutatódát. Most már az asszonyok is törölköznek. Nem, nem bírom tovább! Kirohanok az udvarra, de hiába. Az udvaron egy újabb hangszóró, öt perc és még mindig 3:2 az eredmény. »Drága fiúk, most vigyázzatok!« – Az egyik asztal szomjas drukkere, mivel már üres minden, szomjúságában az előtte álló vázából húz... mikor nem, ez nem lehet! Megszületett a negyedik magyar gól! Kocsis mama, győzött a fiad! – én már nem tudok tovább írni. Elég, ha leírom, hogy a magyar–brazil világbajnoki mérkőzés eredménye 4:2.»²⁰

A magyar győzelmek még olyanokra is hatást gyakoroltak, akik korábban teljesen közömbösek voltak – nem csupán a sport, de a politika iránt is:

„Anna néni aranyos öregasszony. Halk szavú, megértő, szerény. Mindenkihez figyelmes, kedves segítőkész. A felszabadulás óta egy házban lakunk. [...] Ez az aranyos öregasszony mégis ki-kihozott néha a sodromból. Éppen azzal bosszantott fel, hogy semmivel sem tudtam kimotozítani egykedvűségéből. Ha lelkesen lerajzoltam neki azokat a nagy békeműveket, melyeknek építésében András fia is részt vett, kötéséről fel sem nézve, legfeljebb csak hangtalanul bólogatott. Ha arra utaltam, hogy fiának mennyivel jobb élete van, mint az ő urának volt, legfeljebb egy csendes »bizony« volt a válasza. Mikor az egész világ felháborodott az imperialisták koreai rémtettei felett, Anna néni fejét csóválva egy rosszaló »nahát«-tal reagált.

Most vasárnap délután Anna néni megszokott helyén, lakása ajtaja előtt körögetett. Ráncos szája együtt mozgott kezeivel. Kesztyűt köt András fia születésnapjára. Az udvaron a ház lakói négyévestől hatvanévesig teljes létszámban, dobogó szívvel, néha remegve hallgatták a Magyarország–Brazília mérkőzés közvetítését.

Ökölbe szorított kézzel szerettük volna lesújtani a bitang Santosra, amikor Szepesi György kétségbeesett hangon bejelentett, hogy Tóth II-t

²⁰ Vasárnapi levél. *Bácskiskunmegyei Népiújság*, 1954. június 29.

harcképtelenné tette. »Tóth II. elesett, nem tud lábraállni, most viszik ki a pályáról.«

Ekkor szokatlan, furcsa dolog történt. Anna néni felugrott székéről, indulatos mozdulattal földhözvágt a kötését a tükkel együtt, lábával nagyot dobbantva, tőle soha nem hallott harsány hangon felkiáltott, mint ha csak azt akarná, hogy ott Svájcban is meghallják: »Gazember!«

Aztán, mintha elszégyellte volna magát, elpirulva visszaült helyére. Felszedték kötését és újból csendesen kötögetni kezdett.»²¹

Kaposvárott, mint máshol is, a nagy meleg miatt az ablakok nyitva voltak, így a közvetítés hangja kiszűrődött az utcára:

„Különös látvány volt: öreg bácsik és nénik mennek végig az úton és hirtelen, minden szemmellátható ok nélkül felkiáltanak: Humberto... micsoda gazság, megrúgta Lórántot! – aztán sietve mennek tovább, mormolva: és mégis tizenegyes. [...] Öregek, fiatalok, férfiak és nők, gyerekek szurkoltak a magyar győzelemért, köztük rengetegen, akik még soha futballmeccsen se voltak. Egy nénike mögöttem izgatottan érdeklődte: – Kérem, az a Tóth Miska ugyanaz, mint a Tóth II? Többen rápiszennek, csend, támadnak a brazilok. Aztán megint felzúgott a fergeteges hajrá: Grosics gyönyörűen, mint a tigris, véd.»²²

A kaposvári cirkuszban a konferanszié a legnagyobb tapsot akkor kapta, amikor bejelentette, hogy a magyar csapat már két góllal vezet a brazilok ellen. A helyi moziban is ültek néhányan a mérkőzés idején, de azok is szinte percenként szaladgáltak a folyosón lévő megafonhoz: „Egy néni a középső sorokban megjegyzi: – Pedig azért jöttem pont most ide, hogy ne izgassam fel magam. De mit tehet az ember?»²³

A Balatonfüredről Székesfehérvárra tartó vonat utasai is követni tudták a magyar–brazil mérkőzés eredményét, ugyanis a vasúti dolgozók a legtöbb állomáson kiírták a mérkőzés állását, és hogy ki, mikor rúgta a gólt. Az utazók azonban így sem bírták ki a végállomásig: szinte mindenki leszállt Polgárdinál és az utolsó 15 percet az ottani megafon alatt izgulta végig.²⁴

Áram híján nem mindenütt tudták fogni a rádió közvetítését, de volt, ahol egy szerencsés miniszteri látogatásnak köszönhetően nem maradtak le a nagy eseményről:

„[Kocsis] két nagyszerű gólját még Mezősason is hosszú pillanatokig tapsolták. Ott, ahol még nincs villany, így rádió sem. A véletlen azon-

²¹ Megtört a jég. *Somogyi Néplap*, 1954. június 30.

²² A 4:2 visszhangja Kaposvárott. Uo. 1954. június 29.

²³ Uo.

²⁴ A magyar–brazil mérkőzés alatt történt. *Fejérmegyei Néplap*, 1954. június 30.

ban segítségükre sietett – Erdei Ferenc igazságügyminiszter tartott előadást szovjetunióbeli útjának élményeiről, majd a község apraja és nagyja a labdarúgó pályán gyűlt össze, ahol körülülték a miniszterrelváltárs gépkocsiját. Így hallgatták Mezősason a felejthetetlen rapszódját.”²⁵

Szolnokon kisgyerekek „újrajátszották” a magyar–brazilt az utcán. A játékosokat krumplik (brazilok) és cseresznyék (magyarok) képviselték, így utalva a két csapat meze és termete közti különbségre:

„A szurkolók – mondom – a földön ültek. Ki gumibugyiban, ki alsónadrágban. Belépődíj nem volt. [...] A magyar csapat ismert támadásával indul a menet. A nyolcadik percben megvolt a második magyar gól. A baj az volt, hogy az egyik kislány a nagy gólhelyzetet kihasználva bekapta az egyik szem cseresznyét. Karcsi rettenetesen dühös lett.

– Meg kell örülni, megette a balszélsőmet – sírt fel s már pofonlegyintette a megszeppent kislányt, amikor az meggondolta magát. Kivette a szájából a cseresznyét, és visszaadta.

– Nesze, ha annyira odavagy érte.

Később kiderült, hogy minden örömben van öröm, mert a megcsónkított cseresznye lett Tóth II...”²⁶

A magyar–brazil utáni verekedés, a „genfi csata” mindenkit felháborított és sokan keresték arra a választ, miért is ragadtatták el így magukat a brazilok. A következő kis történet ezzel kapcsolatban a futballhoz értők és nem értők közötti különbségről szól:

„...egyszercsak hallom, hogy a borbély – alig észrevehető gúnnyal – megkérdezi a székben ülő parasztbácsit.

– Mit szól a magyar–brazilhoz?

Az öreg – jól látom a tükörből az arcát – elkomorodik. Amint megszólal, rögtön látom, hogy »jogos« volt a borbély hangjában a gúny, mert ez a bácsi nem »fejlődőképes«. Nem tudja értékelni Kocsis iskola-játékát, Bozsik bravúros szereléseit, talán... talán azt sem tudja, mi az a »lestaktika«. Eh! Legjobb lenne merészen belevágni a szavába és válaszolni a borbély kérdésére, talán mégiscsak kialakulna egy jó kis társalgás a vasárnapi eseményekről. De nem!

Az öreg, akit semmiféle futball-láz nem tudott eddig kizökkenteni az egykedvűségéből, most felháborodottan mondja:

– Ez egy hallatlan dolog! Nem akartam hinni a szememnek, amikor olvastam és a fülemnek, amikor először hallottam. Ezek a szódásüvegekkel hajigálózó futballisták gazemberek.

²⁵ Diadalmas négy év... *Néplap*, 1954. június 29.

²⁶ 4:2 a fiúk javára. *Szolnokmegyei Néplap*, 1954. június 30.

Aztán, mint aki mindennel tisztában van, sóhajt egy aprót és hozzáteszi:

– Most már értem, honnan fúj a szél; ezek a délamerikaiak rögtön elvesztik a fejüket, ha valaki beleszól a számításaikba.

Az öreg felkel, leülök a helyére és a borbély, aki eddig úgy látszik, észre sem vett, rákezdi:

– Ez a Didi egy nagy gazember... Tudja, honnan fúj a szél? Ezek a délamerikaiak rögtön elvesztik a fejüket, ha valaki beleszól a számításaikba...

Na igen, a hozzáértőtől érdemes tanulni!”²⁷

Több helyen, így a Ganz Vagon- és Gépgyárban is, egészen képtelen feltételezések kaptak lábra:

„Én már azon is gondolkodtam, hogy a nyugatnémet Liebrich nem-e a brazilok pénzéért tette harcképtelenné Puskás Öcsit – mondja Gazdik István, a szivattyúgyár gépjavító műhelyének esztergályos ifjú-munkása. – Egyáltalán nem lehetetlen.”²⁸

A „genfi csata” volt a téma a budapesti 6-os villamoson is:

„Két kisfiú arról beszélget, hogy Tóth Miska fejéhez egész cipőhegyet vágtak, de mégsem történt semmi baja, mert hát jó erős koponyája van. Egy idősebb férfi, aki kezében a *Népsport*ot tartotta, azt magyarázta a körülötte állóknak, hogy:

– Kérem, ezek nem futballisták, hanem pankrátorok! Már kiskorukban boxolni tanultak, még jó, hogy nagyobb baj nem történt.”²⁹

A magyar–brazil mérkőzést követő összecsapás felbukkant az udvariatlan közalkalmazottokról szóló cikkben is:

„A nyíregyházi utasok, akik a villamost veszik jobb híján igénybe, gyakran tapasztalhatják, [...] hogy a kalauzok igen durván, kurtán-furcsán tárgyalnak az utasokkal, sőt olyan esetet is láttam, amikor a kalauz majdhogynem felborította a jámbor utazót. Még ha a magyar–brazil meccs után történtek volna ezek az esetek, megértettem volna, de hogy rendszeresen és ismételten előforduljanak ilyen dolgok, az már tőrhetetlen.”³⁰

1954. június 30-án Lausanne-ban, a La Pontaise-stadionban Magyarország újabb dél-amerikai csapattal, a kétszeres világbajnok Uruguay-jal játszott. A mérkőzésen az első gólt Czibor lőtte (a 14. percben). Az uru-

²⁷ A hozzáértőtől érdemes tanulni. *Szabad Ifjúság*, 1954 július 1.

²⁸ Brazil labdarúgók, amerikai újságírók... Uo. 1954 július 1.

²⁹ „Ilyen 'pankrátorok' nem valók nemzetközi mérkőzésekre”. Uo. 1954. június 29.

³⁰ Korszerű öltözet... *Néplap*, 1954. július 4.

guayiak nem hagyták magukat: a második félidőben, a második magyar „találat” után a védelem megingását kihasználta és egyenlítették. Hosszabbításra volt szükség, és ez Kocsis parádés szereplését hozta: a meccs utolsó három perce alatt két fejesgóllal eldöntötte a mérkőzést.

Javában tartott a világbajnokság, amikor egy különös természeti „tünemény”, (egészen pontosan 82,5%-os) napfogyatkozás volt látható Magyarországon. Néhány órával az uruguayiak elleni mérkőzés előtt e természeti jelenség is „kapcsolatba került” a világbajnoksággal:

„– Micsoda igazságtalanság! A nap mennyivel messzebb van, mint Lausanne s mégis látjuk. Csak egy kis üveg kell hozzá.

– Na és? – válaszolja rögtön a másik. – A mérkőzést is hallhatjuk, csak egy rádió kell hozzá.”³¹

„Feszült figyelem, nagy érdeklődés, mindenki az eget kémleli. Egy kicsit el is csendesednek az emberek, hiszen ritka alkalom, hogy Magyarországon tanúi lehetünk ennek a tüneménynek. A nagy csendet egy rövidnadrágos kisfiú »aranymondása« töri meg:

– Bárcsak a kétszeres világbajnok »uruk« napja is megfogyatkozna pár óra múlva...”³²

„A Hegyalja utca sarkán hárman elfordulnak a lassan újra növekvő nap-tól és egy férfigang hallatszik:

– Ez mind nagyon szép, de remélem, Czibor lesz a balszélső.”³³

„– Hát bizony, a mai délutánon nagyon sok esemény van. Előbb a napfogyatkozás, utána pedig a magyar-uruguayi mérkőzés. Az egyik igazán elmaradhatott volna.

– Melyik?

– A napfogyatkozás.”³⁴

Magát a mérkőzést mindenki nyugodtan hallgatta – amíg a magyar csapat vezetett. Amikor viszont az „uruk” kiegyenlítették, Szegeden a Széchenyi téren is felforrósodott a hangulat:

„Egy olyan harminckét év körüli férfi az egyik fának támasztotta a hátát és csak úgy csöpögött az arcáról a verejték s legyintett: »Hej, most

³¹ A szerdai napfogyatkozás. *Magyar Nemzet*, 1954. július 1.

³² Amikor mindenki az eget kémlelte. *Szabad Ifjúság*, 1954. július 1. – Uruguay zászlóján is szerepel a Nap.

³³ Kormos üveggel – fogyó nap alatt. *Népszava*, 1954. július 1.

³⁴ Budapesti jegyzetek. *Esti Budapest*, 1954. július 2.

már vége, kikapunk. « Nem hagyták annyiban a többiek, s az egyik felhevült, őszülő halántékú ember ott hadonászott öklével az elcsüggedt »sporttárs« orra előtt: »Micsoda vészmadár maga, hogy mondhat ilyet, hogy kikapunk, nahát!«³⁵

Siklósi László zalaegerszegi munkás is hallgatta a rádión az uruguayiak elleni mérkőzést:

„Talán a 40. cigarettánál tartott, amikor megkezdődött a 2x15 perces meghosszabbítás. Kocsis ragyogó első góljánál először torkaszakadtából üvöltötte a gólszerző nevét, majd, amikor berekedt, suttogóra vált a hangja s akkor is önfeledten suttogta maga elé: Kocsis... Kocsis...”³⁶

Budapesten – az elődöntő ellenére – a „show-nak mennie kellett”. Vagy mégsem?

„Ezen az estén »mérkőzéshangulat« uralkodik a fővárosi színházakban. Az Ifjúsági Színház nézőterén néma csend. Pedig Lausanne-ben Kocsis most fejeli be a harmadik gólt. Rejtett vezetékeken szikrázik a hír és egy ifjúmunkás elkiáltja magát: 3:2! Óriási ováció, viharos taps.

A Madách Színházban a színészek alig tudják visszafojtani izgalmuikat. Hiába, most csak azt a »sügöt« figyelik, aki a színpalak mögül bmondja az eredményt.

A mérkőzés utolsó percei... A Fővárosi Operettszínházban zavartalanul folyik az előadás. Ám egyszerre Latabár Kálmán előadás közben felkiált: Győztünk! 4:2!”³⁷

A magyar–uruguayi mérkőzés közvetítése alatt kisebb „balesetek” is történtek, mint például Győrben:

„Hát én hogy jártam – meséli egy fiatalasszony. – Hogy összeköссem a kellemetlent az izgalmassal, vasaltam a mérkőzés alatt. A rádió per sze szólt. Amikor az uruguayiak egyenlítették, még a lélek is belémfag yott, a kezem a vasalóra dermedt. Szörnyű égésszagra tértem magamhoz, odalett egy gyönyörű paplanhuzatom.

Muskátlis ablak mögött hallgatta a rádiót egy fiatal házaspár. Mire vége lett a közvetítésnek, a gyönyörű muskátlis levelestül együtt mind a járdán heverték. Amikor a 120 perc izgalmain is túl voltak, a fiatalasszonyka kijött és felszededgette a letarolt virágokat. – Ejnye, de kár értük – sóhajtozott –, a nagy drukokban mind letéptük. De hamarosan felé rült az arca: – Megérte!”³⁸

³⁵ Szegedi jegyzetek. *Délmagyarország*, 1954. július 2.

³⁶ 1:0 a Belsped javára. *Zala*, 1954. július 3.

³⁷ Velük dobogott az ország szíve. *Népszava*, 1954. július 1.

³⁸ Magyarország – Uruguay 4:2. *Győr-Sopronmegyei Hírlap*, 1954. július 2.

Az Uruguay feletti győzelem haragosokat tett újra barátokká:

„Ismerek két idősebb embert: Józsi bácsit és Károly bácsit, akik valami jelentéktelen ügy miatt már hónapok óta tartják a haragot egymással. Azaz, most már a haragnak vége. A történet jelentésszerűen: Józsi bácsi és Károly bácsi egy házban lakik. Mindkettőnek van rádiója. Hallgatták a közvetítést. De Károly bácsi úgy bömböltette a rádiót, hogy Józsi bácsi elzárta a magáét. S amikor a hosszabbítás második részében Kocsis fejese a balsarokba vágódott és Szepesi ujjongva kijelentette: 3:2-re vezetünk, góóóóó, góóóóó! – a két régi haragos összeölekezett.”³⁹

A „4:2”, ami kétszer is végeredmény volt a magyar válogatott javára, óriási közönségsikert aratott:

„Sok jogos bírálat éri a rádiót, valahányszor helytelen műsorszerkesztés következtében felesleges ismétlés csúszik a műsorba. Ez egyszer elmarad a bírálat. A hét kimagasló, páratlan műsorszám ismétlés volt: a vasárnap 4:2 után a szerdai 4:2.”⁴⁰

Az üzemekben a győzelmek egyik „eredménye” az úgynevezett világbajnoki hét lett. A különböző szocialista ünnepek alkalmával tett munkafelajánlások a sztálinista rendszer fontos elemei voltak, amelyekkel a dolgozókat többletmunkára próbálták sarkallni. A sportsikerekkel kapcsolatos munkafelajánlások mindazonáltal őszintébbek lehettek. A debreceni vasutasok például egy falragaszon arra buzdították egymást, hogy olyan fegyelmезettek legyenek, mint Puskás, Kocsis és a többiek.⁴¹ A Tatabányai Cement- és Mészművek valamennyi dolgozója megígérte, hogy annyszor száz tonna cementet fog terven felül termelni, ahány gólt rúg a magyar válogatott a döntőben;⁴² a MÁV egyik részlegének lakatosbrigádja meg a MÁV-kórház tetőszerkezetének a javítását vállalta el határidőn felül, „100 százalékos minőségi munkával” a világbajnoki felajánlás keretében.⁴³

A felajánlásokból a mezőgazdasági dolgozók sem kívántak kimaradni, és még a „megtúrt” egyéni gazdálkodók is hangot kaptak: a „világbajnoki begyűjtési héten” ugyanis volt, aki egész éves tojásbeadását (Kurucz Ferenc, Koloti Pál) vagy gabonabeadását (Kulcsár Gyula) teljesítette – mindhárman Somogy megyéből.⁴⁴ Eberhardt Gyula sztahanovista kombajnvezető pedig a következőképpen azonosította munkáját a labda-

³⁹ Szegedi jegyzetek. *Délmagyarország*, 1954. július 2.

⁴⁰ A rádió mellett. *Népszava*, 1954. július 3.

⁴¹ Üzenet Lausanne-be. *Népszport*, 1954. július 1.

⁴² Világbajnoki hét a tatabányai Cementgyárban. *Komárommegyei Dolgozók Lapja*, 1954. július 3.

⁴³ „Fogadják szívöblijövé köszönetünket...” *Esti Budapest*, 1954. július 2.

⁴⁴ Eredményeink. *Szabad Ifjúság*, 1954. július 3.

rúgókéval: „Ti a zöld gyepen, én a sárguló gabonatóblákon állok helyt vasárnap.”⁴⁵

A döntőbe jutást követően a lelkesedés óriásira nőtt Magyarországon. Dr. Fodor István levelében arról írt, hogy az egész ország együtt érez a labdarúgókkal: „Játékosaink biztosak lehetnek abban, hogy a döntő küzdelemben velük van az egész magyar nép. Az Alföld rónáin, ahol vígan cseng már a kasza, s aratják az érett gabonát, az ózdi kohók mellett, a dorogi szénbányákban, az irodákban és egyebütt játékosainkról beszélnek, rájuk gondolnak.”⁴⁶

1954. július 4-én a berni Wankdorf-stadionban a döntőt Magyarország Nyugat-Németországgal játszotta, amelynek csapatát két héttel korábban 8:3-ra legyőzte. Itthon és külföldön sokan gondolták úgy, hogy a magyar siker nem lehet kétséges, néhányan azonban arra figyelmeztettek, hogy *ez* a német csapat nem *az* a német csapat. Ezzel a német válogatott osztrákok feletti parádés, 6:1-es győzelmére utaltak.

A magyar csapat „szokásához híven” kezdett: két gólt is szerzett a félidő első felében. Minden arra vallott, hogy Sebes húzása, a felforgatott csatársor – amit a későbbiekben sokan a vereség elsőszámú okának tettek meg – beválik: az első gólt a sérült, de a játékot vállaló Puskás szerezte, míg a másodikat a jobbszélre állított Czibor. Ezzel azonban meg is szűnt a magyar gólgyártás, miközben a németek egyenlíteni tudtak, majd a második félidő 39. percében átvették a vezetést. Puskásnak még sikerült a német kapuba rúgnia labdát – ezt azonban Ling bírós címen nem adta meg. Ezzel el is dőlt a mérkőzés és a nyugat-német válogatott lett a világbajnok.

A döntőt megelőző Nyugat-Németország–Ausztria mérkőzést Kaposváron is mindenki figyelemmel hallgatta. Az emberek a németeknek drukkoltak, őket gondolták veszélytelenebb ellenfélnek a magyar csapat számára. Olyan is volt, aki óvatosan felhívta a figyelmet a vereségre is:

„Jelenleg a németek 1:0-jának örülnek, őket csak megverjük!

»Ricsi bácsi«, az egykori sokszoros válogatott, ma a városi csapat edzője más véleményen van.

– Ezt a meccset 3:1-re megnyerjük és utána kikapunk a németektől.

– De hiszen 8:3-ra kikapunk már tőlünk!

– Nem érdekes, a mieink már fáradtak lesznek. Persze én sem hiszem komolyan, hogy kikapunk, de jó lesz nem elkönnyelműsködni...”⁴⁷

⁴⁵ Világbajnoki hét. *Somogyi Néplap*, 1954. július 1.

⁴⁶ Levelek a szerkesztőséghez. *Népsport*, 1954. július 2.

⁴⁷ A 'szurkolók' nyomában. *Somogyi Néplap*, 1954. július 3.

Míg a brazilok és az uruguayiak elleni mérkőzés hazai fogadtatásáról bőségesen van forrás, addig a döntőről szinte alig. Pedig ha mást nem, ezt a mérkőzést mindenki hallgatta... A vereségről azonban, amelyet ráadásul még spontán tüntetés⁴⁸ is követett, nem volt „ildomos” beszámolni, így az újságírók a fiókjaik mélyébe vagy a szemébe dobták a döntő alatt készített jegyzeteiket. Ennek ellenére két leírás található a döntő mérkőzés hazai követéséről, mindkettő a *Somogyi Néplap*ban:

„A magyar–nyugatnémet döntő a Jókai ligetben találta Kaposvár dolgozóinak ezreit. Mintegy 5–6 ezer ember vonult fel az építők színpada elé, hogy végighallgassa a közvetítést, na meg, hogy vigadjon, táncoljon a vb megnyerésének örömeire. Ha valaki az elején kijelentette volna, hogy elveszítjük ezt a meccset, nem is bántják; sajnálják, hogy a szegény megőrült a magyar–uruguayi izgalmaiban. Mert hogy ez a meccs forró is lehet, azt senki sem merete még álmodni sem. A 8 perc alatt szerzett két magyar gól még megerősítette azt a véleményt. Az emberek most már fel-alá sétáltak, beszélgettek, nevetgéltek. Csak arra vártak, hogy vége legyen már a mérkőzésnek; berúgjuk még azt a négy-öt gólt, aztán kész. Ki-ki tehet kedvtelése szerint: az ital hívei most zavartalanul ihatnak Kocsis, Puskás egészségére, senki sem hívja őket ezért iszákosoknak. A fiatalok pedig kétszeres kedvvel táncolhatnak majd a nagy győzelem után.

Hogy azután mi történt, azt nem kell leírnom.

A tánczenekar eljött a Jókai-ligetbe, játszott is a közvetítés után, de hiába, nem volt kinek. Ki is táncolt, mulatott volna ilyen vereség után? Késő éjjelig hangos volt a város az izgatott vitáktól, melyek mind a csapat, a vb körül forogtak.”⁴⁹

„Az óra mutatója lassan kúszott tovább, az üdülők szinte a szemükkel tolták előre. Végre elérkezett az idő. Felbúgott az erősítő és megkezdődött a közvetítés. Megállt a forgalom, elült a zaj. Szepesi György hangja uralta az egész nyaralótelepet. Öröm, izgalom, elkeseredés váltogatta egymást. Kikaptunk...

Sokáig úgy zsongott az utca, mint a felbolygatott méhkas. Étkездben, vízparton, utcasarkon, mindenütt a mérkőzésről beszélgettek. Egyhangúlag a helytelen összeállítást hibáztatták.”⁵⁰

⁴⁸ A világbajnoki döntőt követő tüntetésről érdekes leírás olvasható EMBER Mária *Kis magyar „focialista forradalom”* című írásában. <http://www.vfmk.hu/vfek/lrodalom/ember/ember06.htm> (Utolsó letöltés 2006. június 9.)

⁴⁹ Néhány szó a világbajnoki döntőről. *Somogyi Néplap*, 1954. július 7.

⁵⁰ A közvetítés. Uo. 1954. július 6.

A helyzetet súlyosbította, hogy a vesztes döntő után – mint említettem – tömegek mentek az utcára és tüntettek a csapat, de különösen Sebes Gusztáv ellen. Emiatt a válogatott nem is mehetett egyenesen Budapestre, hanem Tatán leszállították őket; a díszvacsorán Rákosi Mátyás méltatta az elért eredményeket, majd onnan egyenként, szinte „lopva” fuvarozták haza a játékosokat.

A vihar elmúltával a lapok ismét publikáltak olvasói leveleket, amelyek – érthető módon – nem gyalázkodók, hanem megbocsátók és bízók voltak:

„...büszkék voltunk rátok a döntőben is – ha fáj is, sőt nagyon fáj a vereség. Büszkék voltunk szívetekre, a nagy csaták utáni, fáradtan megvívott hősi harcokra. Büszkék voltunk Puskás Öcsire, aki még nem teljesen egészségesen, de teljes szívvel igyekezett küzdeni és lelket önteni a csapatba még 3:2 után is.

Drága Öcsi, az általad lőtt harmadik gólunkat nem adta meg a játékező, de mi megadtuk. Gólodat kiegyenlítő, sőt győztes gólnak vettük akkor és annak vesszük ma is. (Több Lenin Intézeti hallgató nevében: Kemény Csaba).”⁵¹

Feleki László feljegyzése a labdarúgó-világbajnokságról

A vereség után Feleki László, a *Népsport* hosszú évek tapasztalataival rendelkező főszerkesztője és egyik kiküldött tudósítója több cikkben is elemezte a történeteket. Még Svájcban tartózkodott – amikor megérezve a néphangulatot – megírta a *Népsport*-ban, hogy „mi sem lenne helytelenebb, mint sárral dobálni meg azokat a magyar játékosokat és szakvezetőket, akik annyi dicsőséget szereztek már hazánknak és dolgozó népünknek...” A *labdarúgó világbajnokság tanulságai* címen pedig cikksorozatot publikált, amelyhez Pálfalvi János, Bukovi Márton, Mándi Gyula és Tabák Endre is hozzászólt.⁵² Feleki ugyanakkor – július 19-ei keltezéssel – készített egy nem nyilvános elemzést is. A *Feljegyzés a labdarúgó világbajnokságról* című tizenkilenc oldalas anyagban leírtak egy része ugyan azonos volt az említett cikksorozatban megjelentekkel, ám a főszerkesztő a *Feljegyzésben* messzebbre „merészkedett”.⁵³

⁵¹ „Nem engedünk éket verni labdarúgóink közé!” *Szabad Ifjúság*, 1954. július 11.

⁵² Magyar Országos Levéltár (a továbbiakban: MOL) 286. f. 89. cs. 22. ó. e. 139–158.

⁵³ Ezeket az írásokat elemezte PINTÉR István: *Pokal és mennyország*. Sportpropaganda, Budapest, 1985. 99–102. Tabák Endre az Országos Játékezőtői Tanács elnöke és futballbírói szakkönyvek szerzője volt.

Írt például a felelősségről is, majd feltette a kérdést: miért nem hangzik el önbírálat és a hibák őszinte feltárása? Mintha elfeledkezett volna arról, hogy a sport fontos propagandaeszköz, és a politikával teljes mértékben összefügg. Sebes Gusztáv sem csupán a válogatott szövetségi kapitánya volt, hanem egyúttal az Országos Testnevelési és Sportbizottság elnökhelyettese. Feleki bízott abban, hogy az önkritika semlegesíti az indulatokat. „Ennek hiánya az oka, hogy nincs nyugvópont; az önbírálat megtagadása ingerli fel az embereket [...] A ködösítés, az elkenés, a bűnbakkeresés különféle fajtái kerültek eddig a nyilvánosság elé, ez pedig csak olaj a tűzre.” A főszerkesztő itt arra utalt, hogy Sebes – noha a sikereknek ő volt a kovácsa és örök érdemeket szerzett – sportdiktátor volt, aki a döntéseibe senkit sem engedett beleszólni. Nem csoda, hogy a közvélemény őt tette elsősorban felelőssé a vereséért. A szövetségi kapitány a személyére nehezedő nyomás hatására és a felelősség megosztása érdekében az OTSB sajtóértekezletén azt állította, hogy a döntőre az edzőkkel egyetértésben állította össze a csapatot. Ez nemcsak nem igaz, de nem is hiszi el senki – kommentálta Feleki –, hiszen a három segítő jóformán csak az idegen csapatok játékaról készített jelentéseket, mert másról nem kérték ki a véleményüket. A felelősség megosztásának gondolata útban hazafelé született meg, amivel Bukovi Márton is egyetértett. Feleki ezt azzal kifogásolta, hogy szép ugyan az összetartás, csak épp a megoldást nem segíti elő. Bukovi később Lukács Lászlónak, a *Szabad Ifjúság* újságírójának azt válaszolta: bár nem volt megbeszélés, ő is a jobbszélén szerepeltette volna Czibort. Hamar világossá vált, miért mondta ezt. „Bukovi et. [elvtárs] különben az értekezlet után bizalmasan kijelentette nekem [Felekinek], hogy őket rákényszerítették erre a vallomásra, s kétségtelen tény az, hogy ők csak a taktikai értekezleten tudták meg a végleges csapatot, anélkül hogy azt velük megbeszélték volna.” Feleki azonban mint elkötelezett újságíró bízott abban, hogy „a megfelelő pártfórumon” valamennyi edző megmondja az igazat.

Sebes Gusztáv az újságírókkal szemben diktatórikus hangot ütött meg, és Feleki úgy érezte, hogy csupán „kellemetlen tanuknak” tekintették őket. „A vb alatt Sebes elvtársnak az újságírókhoz való viszonya fokozatosan romlott, s a hideg, barátságtalan magatartás néha olyan ellenséges megnyilatkozásig fokozódott, amelyet képtelenség józan ésszel megérteni.” Feleki itt arra utalt, hogy a szövetségi kapitány mások füle hallatára is rendkívül lekezelő módon beszélt az újságírókkal. Valamint arra: a világbajnokság előtt az egyik svájci edzőmérkőzés után azt mondta az újságíróknak, hogy a magyar csapat vereségét várják, mert a vesz-

tét akarják. A tudósítóknak azonban eszükbe se jutott, hogy panaszt tegyenek az OTSB egyik nagyhatalmú vezetőjére.

Az újságírók önmérsékletet tanúsítottak, miközben Feleki szerint egyre ellenségesebb környezetben kellett dolgozniuk – amiből az újságolvasó persze mit sem érzékelt. A közönségnek az a kifogása a magyar sajtó ellen, hogy nem bírál eléggé nyíltan és nem veti fel eléggé élesen a kérdéseket – írta Feleki – és itt már nem is csak a sportlapra gondolva... Azt is bosszantónak találta, hogy mindeközben „gyanús disszidenseket” is nyugodtan megtűrték a csapat környezetében. „Nem a külföldön működő magyar származású edzőkre és játékosokra gondolok, ezek között vannak tisztességes emberek is, hanem például az olyan hazaáruló bűnözőkre, mint a repülőgéppel [1946-ban] megszökött volt Maszovlev-pilótára, Kun Miklósrá.” Ez a megjegyzés nem volt kimondottan „sportszerű”, ráadásul ezzel a váddal másvalakit akár börtönbe is lehetett juttatni.⁵⁴

Az OTSB világbajnokságot követő értekezletén három kérdést tárgyaltak meg: a sajtó szerepét a győzelmi hangulat felfokozásában; a Sebes-sel való ellentétek tükröződését az írásokban; illetve azt, hogy a győzelem esetén a sajtó nem állt volna elő a sérelmeivel. Feleki mind a három felvetést kategorikusan cáfolta.

A döntőt követő spontán tüntetés után, amelyet Feleki maga is „ellen-séges elemek” megmozdulásának tekintett, az „ellenséges” és a „józan, de kritikus” emberek elváltak volna egymástól, ha sor került volna Sebes önbírálatára. Az előbbieket további „gyúanyagot” kerestek volna, az utóbbiak viszont elfogadták volna, hogy mindenki tévedhet. Az önkritika lett volna a helyes, kommunista vezetőhöz méltó eljárás – szögezte le Feleki –, ami a „kibontakozást” és Sebes helyzetét is erősítette volna.

A következmények ismertek. Az elvesztett döntő után bűnbakokat kellett találni, s az egyik Feleki László lett: távoznia kellett a *Népsport*-tól, és teljesen más területre, a *Ludas Matyi* szerkesztőségébe került, ahol főmunkatárs lett. Sebes viszont még két évig maradt szövetségi kapitány. A fentiek ismeretében valószínűnek látszik, hogy Feleki eltávolításához nem annyira a világbajnokságról a *Népsport*-ba írt folytatólagos elemzései járultak hozzá, hiszen ilyen cikkeket mások is írtak, hanem

⁵⁴ Sebes és Feleki már korábban kezdődött ellentétére világit rá Sebes 1953. május 4-én az MDP KV Agitációs és Propaganda Osztályára írt levele: „[Feleki László] szakmáját jól ismeri és igen jóesű elvtárs. A kritikát nem szívleli. Sok polgári vonás van benne. A vezetők felé hízelgő, azokról szeret szépet írni. Ragaszkodik a régi, nem mindenben jól dolgozó munkatársaihoz, és egy kicsit a lapon is meglátszik. Nem engednek, vagy legalábbis nehezen engednek be új kádereket. Úgy érzem, egy komoly iskola jót tenne Feleki elvtársnak. Alapjában véve becsületes, igyekvő, szorgalmas, sokat olvasott, nagyon jól használható elvtárs a sportújságírás terén.” MOL XIX-I-14-b. 88-S-84–1953.

egyrészt a Sebes Gusztávval fennálló ellentéte, másrészt a sportvezetés bírálata is, amely túlmutatott a labdarúgáson. Hozzá kell tenni azt is, hogy a belső indíttatás, a népharag, de talán nem kis részben Feleki bírálatának hatására Sebes megírta *A magyar labdarúgás* című könyvét, és ebben kimerítően írt a szövetségi kapitánysága alatti mérkőzésekről, az 1954-es világbajnokságról, de a világbajnoki döntő elvesztését a személyén kívül eső tényezőkkel magyarázta.

Párthatározat a labdarúgó-világbajnokságról

A magyar válogatott világbajnoki szereplésével párthatározat is foglalkozott; ezt az MDP Központi Bizottság Titkársága fogadta el 1954. szeptember 13-án.⁵⁵ A dokumentum kimondta, hogy a magyar labdarúgás továbbra is a világ élvonalába tartozik és a második hely sem jelent vereséget. A tanulságokat hat pontban foglalták össze. Mindenekelőtt leszögezték, hogy a döntő elvesztése azért volt különösen fájdalmas, mert „politikai vereséget” jelentett az országra nézve – így utalva a döntőt követő tüntetésre. A vereség fő oka a magyar csapat fáradtsága volt, amit a nehéz ellenfelek elleni küzdelmekkel magyaráztak. Ezzel együtt megrótták az OTSB kintlévő vezetőségét, hogy nem tiltakozott a magyar csapat számára kedvezőtlen sorsolás, illetve az elfogultságáról elhíresült Ling bíró ellen. Ugyanakkor a határozat tagadta, hogy a közvélemény által (is) olyannyira hangoztatott helytelen összeállítás lett volna a fő hiba. A második pontban foglaltak viszont némiképp cáfolták ezt, hiszen itt utaltak, hogy Puskás helyére nem tudtak megfelelő értékű tartalékjátékost találni. A dokumentum az edzés módszerek változását sürgette, mivel azok nem biztosították a játékosok szükséges erőnlétét, illetve előírta, hogy az utánpótlásnak a korábbinál nagyobb szerepet kell adni a válogatott mérkőzéseken. A negyedik pontban a játékosok és az OTSB-vezetők között fennálló „elvtelen” viszonyt, illetve – farizeus módon – a csempészkereskedelem elhárítását bírálták. Megállapították továbbá, hogy „szerény, tudatos, szocialista emberré” kell nevelni a sportolókat. Az ötödik pontban a párt teljes bizalmáról biztosították Sebes Gusztávot, mindössze annyit jegyeztek meg, hogy munkájában támaszkodjon többet a labdarúgó-szakemberekre.

A hatodik pont a sajtót vette tűz alá, vagyis hogy a *Szabad Nép*, a *Népsport* és a többi lap is túl nagy teret szentelt a labdarúgóspornak, ezzel felcsigázta a közönséget, és „sok esetben háttérbe szorították a gaz-

⁵⁵ A dokumentumot közli ZSOLT Róbert *Puskás Őcsi* című, hivatkozott könyve 84–85. oldalán.

dasági élet, a termelés és a külpolitika fontos kérdéseit”. (Pedig egy sportlap vagy egy sportrovat szerkesztőjének mi más kötelessége lenne, mint hogy híven tudósítson a világbajnokságról...) A párthatározat szerint a sportújságírás „alacsony színvonalon áll” – amiről az OTSB vezetői is tehetnek. Ez utóbbi megjegyzés azért is meglepő, mert néhány hónappal korábban az OTSB elnökségi ülésén pont az ellenkezőt állapították meg. Vagyis azt, hogy – a meglévő hibák ellenére – a *Népsport* „magas színvonalú” és „precíz” sporttudósításokat ír.⁵⁶ Arról nem is beszélve, hogy a pályaudvarokon, tereken megafonokat állítottak fel, hogy a szabadban is lehessen követni a közvetítéseket, erről pedig nem a szerkesztők döntöttek, ahogy a „világbajnoki műszakok” tartásáról sem.

*

Az 1954-es labdarúgó-világbajnokságot Magyarország szinte egész lakossága figyelemmel követte, és erről kimerítő részletességgel tudósítottak a korabeli lapok. Azokban a bizonyos „ötvenes években” a sport és benne a labdarúgás kitörést jelentett az átpolitizált mindennapokból, a gólok sikerélményt, sőt négy éven keresztül a legyőzhetetlenség mítoszát teremtették meg. A magyar sportsikereknek ugyanakkor fontos köhéziós erejük volt – elsősorban belföldön, de külföldön is, hiszen a sportgyőzelmek is segítettek összekötni a világ szétszóródott magyarságát.

A sportnak ugyanakkor fontos szerepe volt a diktatúrában, hiszen a sportsikerek legitimációs szerepet kaptak. A politikai akarat konvertálását jelentős mértékben a sajtó végezte, amely a sportgyőzelmeket összekötötte a politikai mondanivalóval. A világbajnoki mérkőzéseket követő hangulati leírásokban is megtaláljuk azokat a toposzokat, amelyek híven tükrözték a korabeli politikai vezetés szempontjait. Gondolhatunk itt a mérkőzést az összegyűltekkal együtt hallgató orosz katonára, a brazilok verekedését az amerikai pankrátorokhoz hasonlító leírásokra, vagy akár arra, hogy „Anna néni” bemutatásakor a „békeműveket” és az imperialisták koreai rémtetteit is felemlítették. Ami szinte valamennyi leírásban közös, az a magyar nép és a labdarúgók „egybeforrottsága”, illetve a közösségi lét ábrázolása, a büszkeség és a sikerélmény hangsúlyozása – amit persze a párt tett lehetővé. A sportsikerek politikai célú és azonnali „átváltozását” jelentik a „világbajnoki hetek és műszakok”, amelyek jól mutatják a futball és a legitimációs célok közötti összefüggéseket. A diktatórikus rendszerrel való megbékélésnek, elfogadásnak tehát rendkívül fontos elemei lettek a labdarúgó-sikerek.

⁵⁶ MOL XIX-I-14-b. OTSB Elnökségi ülések anyagai, 1954. I–XII.